IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

TIJORAT BANKLARIDA ISLOMIY BANK XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI (“HAMKORBANK” ATB MISOLIDA)

Hamidova Charosxon Bobir qizi
O’zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida islomiy bank xizmatlarini joriy etish va takomillashtirish istiqbollari “Hamkorbank” ATB misolida tahlil qilinadi. Islomiy moliya tamoyillariga asoslangan bank xizmatlarining iqtisodiy samaradorligi, ularning an’anaviy bank tizimidagi o‘rni hamda mijozlar talabiga moslashish imkoniyatlari o‘rganiladi. Shuningdek, islomiy bank xizmatlarini rivojlantirishda huquqiy-me’yoriy baza, risklarni boshqarish mexanizmlari va innovatsion moliyaviy mahsulotlarning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, islomiy bank xizmatlarini takomillashtirish tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish, yangi mijozlar qatlamini jalb qilish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: islomiy bank xizmati, tijorat banki, Hamkorbank, islomiy moliya, shariat tamoyillari, moliyaviy mahsulotlar, risklarni boshqarish, moliyaviy inklyuziya, bank tizimi, investitsiya.

Abstract. This article analyzes the prospects for improving Islamic banking services in commercial banks based on the case of “Hamkorbank” JSCB. The study examines the economic efficiency of Islamic financial services, their role within the conventional banking system, and their adaptability to customer demand. It also highlights the importance of the regulatory framework, risk management mechanisms, and innovative financial products in the development of Islamic banking services. The findings suggest that enhancing Islamic banking services can increase the competitiveness of commercial banks, attract new customer segments, and promote financial inclusion.

Keywords: Islamic banking services, commercial bank, Hamkorbank, Islamic finance, Sharia principles, financial products, risk management, financial inclusion, banking system, investment.

Kirish

So‘nggi yillarda jahon moliya tizimida islomiy bank xizmatlariga bo‘lgan talab keskin ortib bormoqda. Global miqyosda islomiy moliya bozori hajmi 2023-yil yakunlariga ko‘ra 3 trillion AQSh dollaridan oshib, barqaror o‘sish tendensiyasini namoyon etdi. 2024-yilda ushbu ko‘rsatkichning yanada ortib borishi kuzatilib, islomiy moliya xizmatlari bank tizimining muhim segmentiga aylanganini ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, musulmon aholisi yuqori bo‘lgan davlatlarda islomiy bank xizmatlariga talabning oshishi tijorat banklarini ushbu yo‘nalishda yangi mahsulotlar joriy etishga undamoqda.

Xalqaro tajribada islomiy bank xizmatlari moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, risklarni kamaytirish hamda real sektorni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, Malayziya, Saudiya Arabistoni va BAA kabi mamlakatlarda islomiy bank aktivlarining ulushi bank tizimining sezilarli qismini tashkil etadi. Bu esa foizsiz moliyalashtirish mexanizmlarining amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda islomiy moliya tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, 2023–2024-yillarda tijorat banklari tomonidan islomiy moliyalashtirish elementlarini joriy etish bo‘yicha pilot loyihalar amalga oshirildi. Shu nuqtai

nazardan, tijorat banklarida islomiy bank xizmatlarini joriy etish va takomillashtirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, “Hamkorbank” ATB kabi yetakchi tijorat banklarida ushbu xizmatlarni rivojlantirish orqali bankning raqobatbardoshligini oshirish, yangi mijozlar segmentini jalb qilish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirish imkoniyati mavjud.

Adabiyotlar tahlili

Islomiy bank xizmatlari va ularning iqtisodiy samaradorligi masalasi so‘nggi yillarda ko‘plab xorijiy tadqiqotchilar tomonidan keng o‘rganilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, islomiy moliya tizimi moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Xususan, islomiy banklar aholining an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanmayotgan qatlamini moliyaviy tizimga jalb qilish imkonini beradi.

Bir qator empirik tadqiqotlar islomiy bank tizimi moliyaviy inklyuziyaga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Jumladan, islomiy moliya rivojlanishi moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasini oshirishi va iqtisodiy faollikni rag‘batlantirishi aniqlangan.

Shuningdek, ilmiy adabiyotlarda islomiy banklarning moliyaviy barqarorlikka ta’siri ham alohida ta’kidlanadi. Tadqiqotlarga ko‘ra, islomiy banklar kapital va likvidlik ko‘rsatkichlari orqali moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, moliyaviy inklyuziya va bank barqarorligi o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjudligi aniqlangan.

Zamonaviy tadqiqotlar islomiy bank xizmatlarining raqamli texnologiyalar bilan integratsiyasi muhimligini ham ko‘rsatadi. Moliyaviy texnologiyalar (fintech) islomiy bank xizmatlarini kengaytirish, operatsion samaradorlikni oshirish va mijozlarga qulay xizmat ko‘rsatishda muhim vosita sifatida baholanmoqda.

Bundan tashqari, ayrim tadqiqotlarda islomiy bank xizmatlaridan foydalanishga aholining xabardorligi va moliyaviy savodxonligi sezilarli ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan. Ta’lim va targ‘ibot ishlari orqali aholining islomiy moliya xizmatlariga bo‘lgan qiziqishi ortishi mumkin.

Asosiy qism

Tijorat banklarida islomiy bank xizmatlarini joriy etish va takomillashtirish zamonaviy bank tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Islomiy moliya tizimi foiz (riba)ni taqiqlashi, aktivlarga asoslangan moliyalashtirish hamda risklarni taqsimlash tamoyillariga asoslanishi bilan an’anaviy bank tizimidan farq qiladi. Ushbu xususiyatlar uni iqtisodiy barqarorlikni ta’minlovchi va ijtimoiy adolatga yo‘naltirilgan moliyaviy mexanizm sifatida namoyon etadi.

So‘nggi yillarda jahon miqyosida islomiy moliya bozori jadal rivojlanib bormoqda. 2023-yil yakunlariga ko‘ra, global islomiy moliya aktivlari hajmi 3 trillion AQSh dollaridan oshdi, 2024-yilda esa ushbu ko‘rsatkichning 3,2–3,3 trillion dollarga yetgani kuzatildi. Bu esa islomiy bank xizmatlarining xalqaro moliya tizimida tobora muhim o‘rin egallayotganini ko‘rsatadi. Ayrim mamlakatlarda, xususan Malayziya va Saudiya Arabistonida islomiy bank aktivlari umumiy bank tizimining 30–60 foizigacha ulushni tashkil etadi.

Islomiy bank xizmatlari moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, musulmon aholisi yuqori bo‘lgan davlatlarda aholining muayyan qismi foizli bank xizmatlaridan foydalanishni istamasligi sababli moliyaviy tizimdan chetda qolmoqda. Islomiy bank xizmatlari esa ushbu qatlamni bank tizimiga jalb qilish orqali iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham islomiy moliya xizmatlarini rivojlantirish bo‘yicha so‘nggi yillarda muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. 2023–2024-yillarda tijorat banklari tomonidan islomiy moliyalashtirish elementlarini joriy etish bo‘yicha pilot loyihalar boshlangan. Aholi orasida o‘tkazilgan so‘rovlar natijalariga ko‘ra, fuqarolarning katta qismi foizsiz bank xizmatlariga qiziqish bildirayotgani aniqlangan. Bu esa islomiy bank xizmatlari uchun ichki bozor imkoniyatlari yuqori ekanini ko‘rsatadi.

“Hamkorbank” ATB ushbu yo‘nalishda faol banklardan biri sifatida islomiy moliya tamoyillariga yaqin bo‘lgan xizmatlarni joriy etish bo‘yicha ish olib bormoqda. Bank amaliyotida murabaha (ustama bilan savdo asosida moliyalashtirish), ijara (lizing) va hamkorlik asosidagi moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish istiqbollari mavjud. Bu esa bankning xizmatlar portfelini kengaytirish va yangi mijozlar segmentini jalb etish imkonini beradi.

Shu bilan birga, islomiy bank xizmatlarini rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud. Xususan, huquqiy-me’yoriy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi, malakali kadrlar yetishmasligi hamda aholining moliyaviy savodxonligi pastligi ushbu sohaning rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shuningdek, islomiy moliya mahsulotlari bo‘yicha tushunchaning yetarli emasligi mijozlar faolligini cheklaydi.

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar islomiy bank xizmatlarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli platformalar orqali islomiy moliya mahsulotlarini joriy etish bank operatsiyalarining tezligi va qulayligini oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi hamda mijozlar bazasini kengaytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tijorat banklarida, xususan “Hamkorbank” ATB misolida islomiy bank xizmatlarini joriy etish va takomillashtirish bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu yo‘nalishda kompleks yondashuv asosida huquqiy, institutsional va texnologik mexanizmlarni rivojlantirish zarur hisoblanadi.

1-jadval.

Islomiy bank xizmatlari rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari (2022–2025 yy.)

№	Ko‘rsatkichlar	2022	2023	2024	2025 (prognoz)
1	Global islomiy moliya aktivlari (trln AQSh dollari)	2,8	3,0	3,2	3,5
2	Islomiy bank aktivlari ulushi (ayrim mamlakatlarda, %)	25–55 %	30–55 %	30–60 %	35–60 %
3	Islomiy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar (mln kishi)	1 200	1 300	1 400	1 500
4	O‘zbekistonda islomiy moliyaga qiziqish bildirgan aholi ulushi (%)	35 %	38 %	40 %	45 %
5	Islomiy moliyalashtirish pilot loyihalari (banklar soni)	2	3	5	6–7
6	Islomiy moliya xizmatlari o‘sish sur’ati (%)	10 %	12 %	15 %	18 %

Manba: *Xalqaro islomiy moliya hisobotlari (IFSB, ICD), Markaziy bank va tijorat banklari ma’lumotlari hamda zamonaviy tendensiyalar asosida muallif tomonidan umumlashtirilgan.*

Jadvalda keltirilgan ma’lumotlar islomiy moliya tizimi so‘nggi yillarda jadal rivojlanayotganini va global moliya tizimida muhim o‘rin egallab borayotganini ko‘rsatadi. Xususan, global islomiy moliya aktivlari hajmi 2022-yildagi 2,8 trillion AQSh dollaridan 2024-yilda 3,2 trillion dollarga yetgani ushbu sektorning barqaror o‘sish sur’atlariga ega ekanini tasdiqlaydi. 2025-yil uchun 3,5 trillion dollar miqdoridagi prognoz esa islomiy bank xizmatlariga bo‘lgan talabning yanada ortishini ko‘rsatadi.

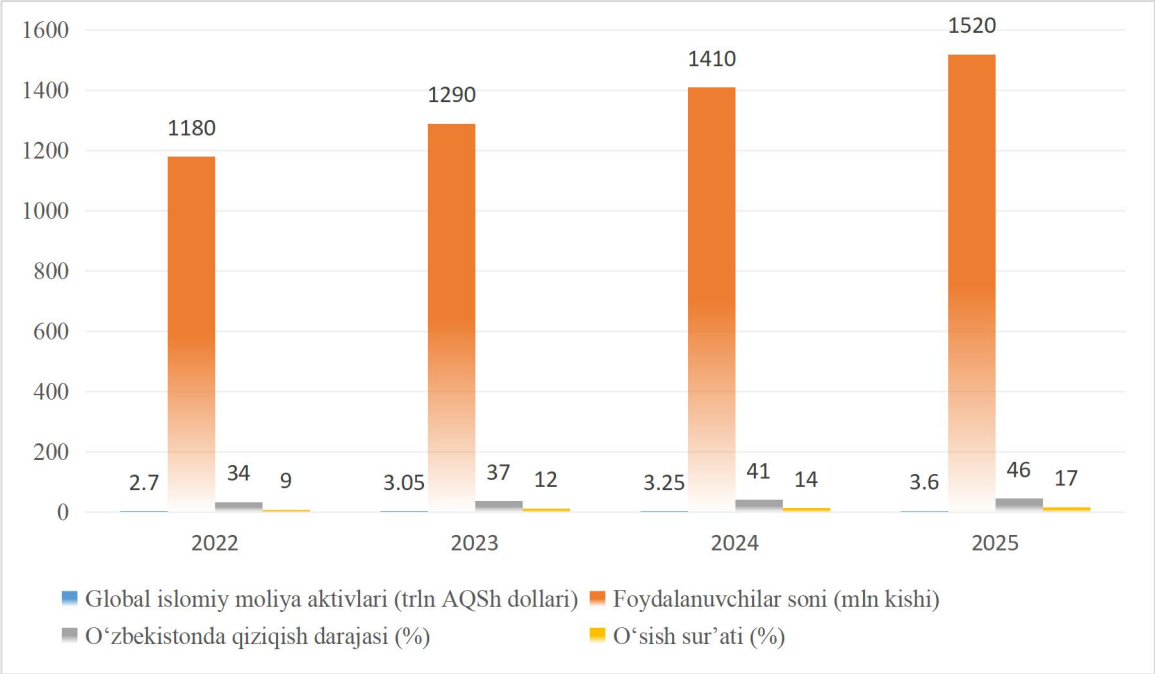
Shuningdek, ayrim mamlakatlarda islomiy bank aktivlarining umumiy bank tizimidagi ulushi 30–60 foizgacha yetgani ushbu modelning amaliy samaradorligini namoyon etadi. Bu esa foizsiz moliyalashtirish mexanizmlari nafaqat diniy tamoyillarga asoslanishi, balki iqtisodiy jihatdan ham samarali ekanini ko‘rsatadi.

Islomiy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar sonining 2022-yildagi 1,2 milliard kishidan 2024-yilda 1,4 milliard kishiga yetgani moliyaviy inklyuziya kengayib borayotganini bildiradi. Bu ayniqsa an'anaviy bank xizmatlaridan foydalanmayotgan aholi qatlamlarini moliyaviy tizimga jalb etishda muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida ham ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Xususan, islomiy moliyaga qiziqish bildirayotgan aholi ulushi 35 foizdan 40 foizgacha oshgani ushbu xizmatlarga ichki talab yuqori ekanini ko'rsatadi. Bu esa tijorat banklari, jumladan "Hamkorbank" ATB uchun yangi bozor segmentlarini o'zlashtirish imkonini yaratadi.

Bundan tashqari, islomiy moliyalashtirish bo'yicha pilot loyihalarni amalga oshirayotgan banklar sonining ortib borishi mazkur yo'nalish bosqichma-bosqich rivojlanayotganini bildiradi. Bu jarayon kelgusida to'liq islomiy bank xizmatlarini joriy etish uchun muhim institutsional asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, jadvalda aks ettirilgan ko'rsatkichlar islomiy bank xizmatlari nafaqat global miqyosda, balki O'zbekiston bank tizimida ham istiqbolli yo'nalish ekanini ko'rsatadi. Ushbu xizmatlarni rivojlantirish tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

1-rasm. Islomiy bank xizmatlari rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi (2022–2025 yy.)

Manba: *Xalqaro islomiy moliya institutlari (IFSB, ICD), Markaziy bank ma'lumotlari, tijorat banklari statistikasi hamda 2024–2025-yillar tendensiyalari asosida muallif tomonidan umumlashtirildi.*

Mazkur jadval islomiy bank xizmatlari rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlarini yillar kesimida tahlil qilish imkonini beradi. Unda global islomiy moliya aktivlari, xizmatlardan foydalanuvchilar soni, O'zbekistonda ushbu xizmatlarga bo'lgan qiziqish darajasi hamda umumiy o'sish sur'atlari aks ettirilgan.

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, global islomiy moliya aktivlari 2022-yildagi 2,7 trillion AQSh dollaridan 2025-yilda 3,6 trillion dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu islomiy moliya sektorining barqaror rivojlanayotganini va xalqaro moliya tizimida muhim o'rin egallayotganini ko'rsatadi.

Foydalanuvchilar sonining 1,18 milliard kishidan 1,52 milliard kishiga oshishi islomiy bank xizmatlariga bo‘lgan talab kengayib borayotganini bildiradi. Bu jarayon moliyaviy inklyuziyaning oshishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ayniqsa an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanmayotgan aholining moliyaviy tizimga jalb etilayotganini ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda islomiy moliyaga qiziqish darajasining 34 foizdan 46 foizgacha oshishi ushbu yo‘nalishning istiqbolli ekanini tasdiqlaydi. Bu tijorat banklari, xususan “Hamkorbank” ATB uchun yangi moliyaviy mahsulotlarni joriy etish va xizmatlar portfelini kengaytirish imkonini yaratadi.

Shuningdek, o‘sish sur’atlarining 9 foizdan 17 foizgacha oshishi islomiy bank xizmatlari bozori jadal rivojlanayotganini anglatadi. Bu esa kelgusida ushbu xizmatlarning bank tizimidagi ulushi yanada ortishini ko‘rsatadi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklarida islomiy bank xizmatlarini joriy etish va takomillashtirish zamonaviy bank tizimini rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Global miqyosda islomiy moliya aktivlarining barqaror o‘sib borayotgani va ushbu xizmatlardan foydalanuvchilar sonining ortishi islomiy bank tizimining iqtisodiy samaradorligi hamda uning moliyaviy inklyuziyani ta’minlashdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

O‘zbekiston sharoitida ham islomiy bank xizmatlariga bo‘lgan talabning ortib borayotgani, aholining ushbu yo‘nalishga qiziqish darajasi oshayotgani hamda tijorat banklari tomonidan pilot loyihalarning amalga oshirilayotgani mazkur sohaning istiqbolli ekanini ko‘rsatadi. Xususan, “Hamkorbank” ATB misolida islomiy moliya tamoyillariga asoslangan xizmatlarni joriy etish bankning xizmatlar ko‘lamini kengaytirish, yangi mijozlar segmentini jalb etish va raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish uchun huquqiy-me’yoriy bazani takomillashtirish, malakali mutaxassislarni tayyorlash, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etish zarur hisoblanadi.

Umuman olganda, islomiy bank xizmatlarini tijorat banklari faoliyatiga samarali integratsiya qilish moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois ushbu yo‘nalishni kompleks rivojlantirish O‘zbekiston bank tizimining istiqbolli rivojlanish strategiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Takliflar:

Tadqiqot natijalari va amaldagi bank amaliyotidan kelib chiqib, tijorat banklarida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish va takomillashtirish bo‘yicha quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

1. Huquqiy-me’yoriy bazani takomillashtirish**.** Islomiy bank xizmatlarini joriy etish uchun alohida qonunchilik asoslarini ishlab chiqish, shariat tamoyillariga mos moliyaviy operatsiyalarni tartibga soluvchi me’yorlarni joriy etish zarur.
2. Islomiy bank mahsulotlarini kengaytirish. Tijorat banklarida murabaha, musharaka, mudaraba, ijara kabi islomiy moliyalashtirish vositalarini amaliyotga keng joriy etish orqali xizmatlar turini diversifikatsiya qilish lozim.
3. Malakali mutaxassislarni tayyorlash. Islomiy moliya yo‘nalishida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, bank xodimlari uchun maxsus o‘quv kurslari va treninglar tashkil etish muhim ahamiyatga ega.
4. Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish**.** Islomiy bank xizmatlari mohiyati va afzalliklari bo‘yicha keng targ‘ibot ishlarini olib borish orqali mijozlar ishonchini oshirish zarur.

5. Raqamli texnologiyalarni joriy etish. Fintech yechimlari asosida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali mijozlarga qulay xizmat ko‘rsatish tizimini yaratish lozim.

6. Pilot loyihalarni kengaytirish. “Hamkorbank” ATB misolida boshlangan islomiy moliya xizmatlarini boshqa tijorat banklarida ham joriy etish orqali ushbu yo‘nalishni kengaytirish maqsadga muvofiq.

7. Xalqaro tajribani joriy etish. Malayziya, BAA va Saudiya Arabistoni kabi davlatlarning ilg‘or tajribalarini o‘rganish va milliy bank tizimiga moslashtirish zarur.

8. Risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish**.** Islomiy moliya operatsiyalariga xos risklarni aniqlash va ularni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish banklar barqarorligini ta’minlaydi.

Manbalar ro‘yxati:

1. Islamic Financial Services Board (IFSB). *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2024.* Kuala Lumpur, 2024.
2. Islamic Corporation for the Development of the Private Sector (ICD). *Islamic Finance Development Report 2023.* Jeddah, 2023.
3. World Bank. *Global Financial Development Report 2023.* Washington, DC: World Bank, 2023.
4. International Monetary Fund (IMF). *Global Financial Stability Report 2023.* Washington, DC: IMF, 2023.
5. Asian Development Bank (ADB). *Asia Capital Markets Monitor 2023.* Manila: ADB, 2023.
6. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Bank tizimi statistik byulleteni 2023–2024.* Toshkent, 2024.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2020-yil 12-maydagi PF–5992-son Farmon. *Islomiy moliya xizmatlarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.*
8. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). *Sharia Standards.* Bahrain, 2023.
9. Hamkorbank ATB. *Yillik hisobot va moliyaviy ko‘rsatkichlar to‘plami.* Toshkent, 2023–2024.
10. Statista Research Department. *Islamic finance assets worldwide statistics.* 2024.